

JÁSZ DEZSŐ

MI IS VOLT A VÖRÖS LOBOGÓ?

Néhány héttel ezelőtt képes levelezőlapot kaptam Temesvár látképeivel. Nem lepődtem meg: tudtam, hogy Tolnai Gábor Romániában jár, a levelezőlapot tőle vártam. A meglepetés maga a lap tartalma volt: „*Drága Dezsőkém! Egykori délceg, fiatal titkárunk! Már legalább háromszor kerestelek Pesten, de sose tudtalak ott találni. Amint látod, még élek, 82 évesen, de rengeteget dolgozom. Nagyon vágyom rá, hogy lássalak! Ölel Franyó Zoltán*”.

Franyó Zoltánnal Budapesten ismerkedtem meg, az *őszirózsás forradalom* idején. Ő akkor már jónevű író volt: verseivel *A Hét*-ben tűnt fel.

Az irodalomtörténészek elsősorban műfordítóként tartják számon Franyó Zoltánt. Kétségtelen, hogy ezen a téren különösen nagyok az érdemei, de jelentős sikereket ért el esszéivel is. A publicisztikában szintén kezdettől otthonos volt. Az első világháború előestéjén Tisza István ellen kiadott röpirata még nagyobb feltűnést keltett, mint Szabó Dezső nyílt levele, pedig az is nagy port vert föl,

Ha jól emlékszem, a *Leszerelt Tartalékos Tisztek Egyesületé*-nek alakuló ülésén találkoztam először Franyó Zoltánnal. Akkor még egyenruhát viselt; zubbonya galérlóján két aranycsillag ragyogott. (Eredetileg katona volt, de — négy-öt évi szolgálat után — áttért az irodalomra.)

Engem a *Nemzeti Tanács* megalakulása Kassán ért. A leszerelési rendelet az én korosztályomra nem vonatkozott, ezért kénytelen voltam „csapattestemet önkényesen elhagyni”, hogy Pestre mehessenek. Erre két okom is volt. Egyrészt budapesti lakos voltam, másrészt már elegendő volt a katonáskodásból.

Budapesten az *őszirózsás forradalom* idején valóságos szervezkedési járvány dühöngött. Mindenki igyekezett — ilyen vagy olyan módon — bekapcsolódni ebbe az áramlatba, még a „gyengébb nem” ama képviselői is, akik a világ legrégebbi mesteriségét űzték: így jött létre a *Sorsüldözött Nők Szabadszervezete*, amely az Emke-kávéház első emeletén üttötte fel tanyáját. Véletlenül itt tartotta összejöveteleit a *Kommunista Szellemi Munkások Egyesülete* is, amely november első napjaiban alakult meg. Az egyesületnek — rajtam kívül — két tucat tagja volt, köztük Franyó Zoltán.

Ha feltenné valaki a kérdést: mi is volt az egyesület programja, zavarba hozna. Csak arra emlékszem, hogy ezt az „akcióprogramot” — amely néhány napig hirdetőoszlopokon is látható volt — közösen dolgoztuk ki Franyó Zoltánnal.

Franyó Zoltánt akkoriban nagyon érdekelték az oroszországi események. Mint minden *galileista*, én is az orosz proletárforradalom hatása alá kerültem. Politikai magatartásunkat — lényegileg — az a körülmény szabta meg, hogy az *őszirózsás forradalmat átmeneti megoldásnak* tekintettük. Hajlok arra, hogy ehhez a szemponthoz igazodott a *Kommunista Szellemi Munkások Egyesületé*-nek a programja is, akár a *Vörös Lobogó* politikai irányvonala.

A *Vörös Lobogó* Franyó Zoltán hetilapja volt. Első száma 1918. december 16-án került utcára. Több ismert író is írt ebbe a „programszámba”, köztük Karinthy Frigyes, Kassák Lajos és Nagy Lajos (akit talán elsőként kellett volna említenem, hiszen a folyóirat egyik főmunkatársa volt, míg Karinthy Frigyes már az első szám után megvált a laptól.) Ott találjuk az első szám munkatársai között Aranyosi Pált, Győri Imrét, Major Dezsőt, Juhász Árpádot és Márai Sándort is. Azt, hogy hány példányban jelent meg a *Vörös Lobogó*, ma már nem tudnám megmondani. Csak arra emlékszem, hogy minden újságkioszkban kapható volt, éppúgy mint *Az Ember* vagy a *Pesti Futár*.

Ez az első szám élénk visszhangot keltett az irodalmi berkekben. Erről személyesen is alkalmam volt meggyőződni azon a beszélgetésen, amely az Otthon-körben zajlott le Osvát Ernő és Franyó Zoltán között. Osvát Ernő sok mindenről kérdezősködött, de főleg a lap politikai programja érdekelte. Legalább fél óráig folyt a vita közöttük. Osvát Ernő ugyan nem értett egyet minden kérdésben Franyó Zoltánnal, de nem is emelt elvi kifogást a lap irányvonala ellen. Egészben véve tetszett neki a *Vörös Lobogó*.

Ez a kezdeti siker Franyó Zoltánt arra indította, hogy még több olyan íróat vonjon be a szerkesztőségbe, aki baloldalon kereste a megoldást. Igyekezete eredménytel is járt: a lap későbbi számainak hasábjain már rendszeresen találkozni lehetett Barta Sándor, Hevesy Iván, Mácza János, Márai Sándor és Rozványi Vilmos nevével is. A lap hétről hétre változatosabb lett, nemcsak tartalmát illetően, hanem műfajilag is, mivel — politikai és irodalmi cikkek mellett — verseket és színes riportokat közölt s egyben a művészi és színházi eseményeket is figyelemmel kísérte. (Amikor Uitz Béla — a Fészek dobogóján — a forradalmi művészet mellett foglalt állást, a *Vörös Lobogó* rögtön mellé állt.) Az időszerű társadalmi kérdéseknek szintén nagy figyelmet szentelt a szerkesztőség. Így szép számmal találhatók a folyóiratban cikkek a leszerelt katonák helyzetéről. (Ezt a kérdést a Kommunista Párt is napirenden tartotta.) Franyó Zoltán minden kéziratot tüstént elolvasott; mindig örült, ha a *Vörös Lobogó* hasábjain egy-egy új munkatártnak adhatott teret.

Nem jelentett-e ez a helyzet túl nagy megterhelést a folyóirat politikai irányvonala számára?

A kérdés indokolt, hiszen a lap olyan írók számára is hozzáférhető volt, akik — mint Újhelyi Nándor vagy Vitéz Miklós — nem azonosították magukat a szerkesztőség álláspontjával. Sietek azonban hozzátenni, hogy azok az írók, akik egyetértettek a lap politikai irányvonalával, túlsúlyban voltak a *Vörös Lobogó* munkatársai között. Ez nemcsak Aranyosi Pálra, Barta Sándorra, Dénes Zsófiára, Gutman Henrikre, Hevesy Ivánra, Juhász Árpádra, Kahána Mózesre, Kassák Lajosra, Mácza Jánosra, Nagy Lajosra vagy Rozványi Vilmosra áll, hanem Márai Sándorra is, akinek még a Tanácsköztársaság leverése után is volt — egy ideig — „valami programja”. (Ezek saját szavai.) Csak Horthy-Magyarországra való visszatérése után vált számára „jelentéktelen részletkérdéssé” mindaz, amit korábban fontosnak tartott.

Jómagam a *Vörös Lobogó*-nak az első számtól munkatársa voltam. Írtam, de egyúttal én láttam el — négy hónapon át — a szerkesztőségi titkár teendőit is. Ez a munkakör tulajdonképpen *nobile officium* — fizetés nélküli tisztség — volt, de annál több lótás-futással járt. Hadd illusztráljam ezt egy-két példával.

Franyó Zoltán általában személyesen tárgyalt a folyóirat munkatársaival. Hol az Otthon-körben, hol az Újságíró Egyesületben, hol a New York-kávéházban találkozott velük. De ha előfordult, hogy nem volt *keret* a honoráriumok rendezésére, olyankor nekem kellett elmennem a kéziratokért... Ez a *fiatalok* esetében — általában —

nem okozott nehézséget. Hevesy Iván, Mácza János és Rozványi Vilmos is nagy megértést tanúsított a lap anyagi helyzete iránt. Nagy Lajosnak viszont nem sok kedve volt ahhoz, hogy *hitelbe írjon* (jóllehet barátja volt Franyó Zoltánnak).

Mi tagadás: Nagy Lajosnak a lap hitelképességével kapcsolatos kétségei — anyagi tekintetben — indokoltak voltak: nemegyszer a nyomdaszámla kiegyenlítésére sem akad a fedezet. Franyó Zoltán — ilyenkor — közelébe se ment a nyomdának, hanem mindent rám bízott, a tördelést is. Ez a korlátlan bizalom jele volt, mivel nemcsak a cikkek tartalma érdekelte, hanem az egész folyóirat külalakja is. (Nem véletlenül: *Az Est* volt az iskolája.)

A *Vörös Lobogó*-t az egyik legnagyobb fővárosi nyomdával: az Újságüzemnyomda állította elő. Itt készült — 1918-ban — a *Magyarország* is. Ezt azért említem, mert ennél a lapnál dolgozott akkoriban Molnár Ferenc. Ő volt a *Magyarország* címszerkesztője. Íróasztalát pár lépés választotta el attól az asztaltól, amelyen én a *Vörös Lobogó*-t korigáltam. Munka közben — fél szemmel — Molnár Ferencet figyeltem, aki nemegyszer fél tucat *kutyanyelvet* is a papírkosárba dobott, amíg egy-egy megfelelő címet sikerült találnia. Ezen akkor nagyon csodálkoztam. Csak később — évek múltán — jöttem rá, hogy könnyebb egy rossz — vagy jó — cikket írni, mint érdekes címet találni hozzá.

Itt fekszik előttem Hajdu Pál cikke a magyar kommunista sajtóról, amely az *Új Március*-ban jelent meg, a húszas évek végén. Szeretnék néhány megjegyzést fűzni hozzá, mivel a *Vörös Lobogó*-ról szót ejt benne. (A cikk — annak idején — elkerülte a figyelmemet; nemrég bukkantam rá Hetés Tibor tanácsköztársasági dokumentumkötetében.)

Hajdu Pál szerint a *Vörös Lobogó*-nak „a kommunista párthoz semmi köze nem volt”. Ha ezzel a sommás megállapítással azt akarta mondani, hogy a folyóirat magánvállalkozás volt, úgy igaza van. Ez azonban nem egyedi eset: Hevesi Gyula és Komját Aladár lapja, az *Internacionale* sem volt — eredetileg — pártkiadvány, csak a proletárdiktatúra után vált azzá. Véleményem szerint sokkal lényegesebb a probléma tisztázása szempontjából a *Vörös Lobogó* munkatársainak a kommunista írócsoport-hoz való viszonya.

A *Kommunista Írók Csoportja*-nak alakuló ülése az Otthon-körben zajlott le, 1918. november második felében, néhány nappal a Kommunista Párt megalakulása után. Ötvenkét esztendő hosszú idő, ezért nem akarom emlékezetből felsorolni ennek az irodalmi csoportosulásnak a tagjait. Nem hiszem azonban, hogy tévedek, ha megkockázatom az állítást, hogy a *Vörös Lobogó* főmunkatársai (Franyó Zoltán is ideértve) az első perctől közvetlen kapcsolatban álltak a kommunista írócsoporttal, amelynek tagjai azt a célt tűzték maguk elé, hogy tollukat a Kommunista Párt szolgálatába állítsák. Tény az is, hogy a *Vörös Lobogó* tág teret biztosított ennek az irányzatnak már a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt is. Ezt a folyóirat minden száma egyértelműen bizonyítja. Irodalompolitikai téren Nagy Lajos cikkei adták meg az alaphangot. (Ezt Illés László meg is említi az új Magyar Irodalomtörténet hatodik kötetében.) Hangsúlyozni kívánom, hogy Franyó Zoltánnak mindig különös öröme telt Nagy Lajos cikkeiben. Nagyra becsülte az *avantgarde-irányzat* képviselőit is, ami szintén rányomta bélyegét a folyóiraatra. Mindent egybevetve így lehetne meghatározni Franyó Zoltán akkori álláspontját: sikraszállt a forradalmi folytonosság mellett, elismerte a Kommunista Párt vezető szerepét is, de fenntartásokkal élt az irodalom pártirányításával szemben. Ebben a tekintetben Kassák Lajos nyomát követte. Mindezt csak a rend kedvéért szögezem le, mielőtt a lényegre térnék.

Amikor a Kommunista Párt megalakult, már minden előkészület megtörtént a *Vörös Lobogó* megindításához. Ez Kun Bélának is a fülébe jutott, ezért sürgősen üzent Franyó Zoltánnak, hogy keresse fel a Visegrádi utcában, a párt székházában. Franyó Zoltán megkért, hogy kísérjem el; így a beszélgetésen én is jelen voltam.

Délután négy óra volt, amikor kopogtattunk Kun Béla dolgozószobájának ajtaján, és hat felé járt az idő, amikor elhagytuk az épületet. A beszélgetés jóval tovább tartott, mint gondoltuk, mivel Kun Béla nemcsak az iránt érdeklődött, hogyan is áll a dolog a *Vörös Lobogó*-val, hanem rögtön élt az alkalommal, hogy kifejtse a Kommunista Párt álláspontját is.

Többször olvastam már Kun Béláról, hogy beszéd közben fel-alá járt. Ezt Visegrádi dolgozószobájának a méretei nem engedték meg... A szoba egész bútorzata egy íróasztalból, egy könyvvállványból és néhány székből állt. Az asztalon nagy halom újság, folyóirat hevert. Kun Béla rendkívül szabatosan fogalmazott. Minden mondata nyomdakész volt. Természetesen nemcsak ezek a külsőségek kötötték le a figyelmemet, hanem mindenekelőtt Kun Béla véleménye érdekelt. Franyó Zoltán — aki őt még a kolozsvári időkből ismerte — újabb és újabb kérdéseket tett fel a beszélgetés során. Nemegyszer engem is kerülgetett a kísértés, hogy „közbeszóljak”, de megdöntöttem magam: Kun Béla minden érve telitalálat volt. Mit csűrjem-csavarjam: ekkor határoztam el, hogy belépek a Kommunista Pártba.

5

Talán nem tűnik szószaporításnak, ha — a stílszerűség kedvéért — röviden elmondom, hogyan találkoztam *utoljára* Franyó Zoltánnal. 1919. március 21-én történt ez.

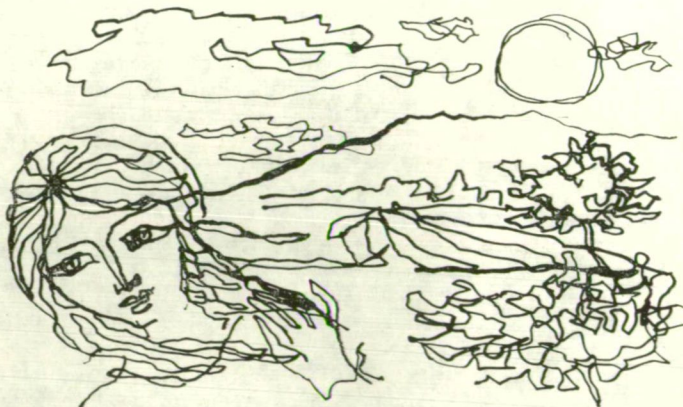
Délután öt óra lehetett, már esteledett. Hazafelé igyekeztem a nyomdából. Útközben eleredt az eső. Éppen be akartam húzódni egy kapualj alá, amikor a Rókus-kórház közelében megláttam Franyó Zoltánt, aki izgatottan sietett valahová.

— Mi történt?

Csodálkozva nézett rám:

— Hát még nem tudod? Létrejött az egység! Kun Béláék kiszabadultak a Gyűjtőfogházból: percek kérdése, hogy kikiáltják a proletárdiktatúrát!

...Három nap múlva felcseréltem a civilruhát a Vörös Hadsereg csukaszürke uniformisával. Kapcsolataim a *Vörös Lobogó*-val megszakadtak. Indultam a frontra. Arra se került időm, hogy elbúcsúzzam Franyó Zoltántól.

KISS ATTILA RAJZA